

Ишончлиликининг миқдорий хусусиятлари

Режа

**1. Ишончлиликининг асосий
атама ва таърифлари**

**2. Бузилмасдан ишлаш
эҳтимоллиги**

3. Чидамлилики кўрсаткичлари.

Асосий:

- Gazinazarova S.M., va b. Hayot – faoliyat xavfsizligi. O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2012 y. -138 bet.
- Yormatov G‘.YO. va boshqalar. Hayot faoliyati xavfsizligi. –T.: “Aloqachi”, 2009 yil. – 348 b.
- Qudratov A. va b.. "Hayotiy faoliyat xavfsizligi". Ma’ruza kursi. “Aloqachi” -T.: 2005. -355 b.
- G‘oyipov H.E. Hayot faoliyati xavfsizligi. –T.: “Yangi asr avlodi”, 2007 yil. – 264 b.
- Nigmatov I., Tojiev M. X. "Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi" Darslik.-T.: Iqtisod-moliya. 2011. -260 b.
- Tojiev M. X., Nigmatov I., Ilxomov M. X. «Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi» O‘quv qo‘llanma. –T.: “Iqtisod-moliya”, 2005. - 195 b.
- Ёрматов Ғ. Ё. ва бошқалар. Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги. Ўқув қўлланма. -T.: 2005.

Қўшимча:

- **“Меҳнат Кодекси”. Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари тўплами. –Т.: 2005 й., 37-38 - сон.**
- **“Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонун. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. –Т.: 2002 й., 1-сон.**
- **Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш тўғрисидаги Низом. Вазирлар Маҳкамасининг қарори №286, 06.06.1997, –Т.: 1997.**
- **“Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликларидан мажбурий давлат ижтимоий суғуртаси тўғрисида”ги қонун. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2008 й., 37-38-сон.**
- **Таълим муассасаларида ўқув-тарбия жараёнида ўқувчилар ва талабалар билан юз берган бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиби тўғрисида НИЗОМ. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, -Т.: 2011 й., 3-сон, 29-модда.**
- **Бобожонов Р.Д., Ибрагимов Э.И. „Ҳаёт-фаолият хавфсизлиги“ фанидан маърузалар матни тўплами. Тошкент, 2000 й.**

1. Ишончлиликининг асосий атама ва таърифлари:

Ишончлилик деб Техника ва техник воситасининг маълум эксплуатация шароитларида ўз вазифаларини нормал бажаришини таъминлаш хусусиятига айтилади.

Аввал айтилгандек ишончлилик назариясининг асосий тушунчаси бузилишдир.

Бузилиш-техника воситаларининг ишлаш қобилиятининг тўлиқ ёки қисман йўқотилиши тушунилади. Бу шундай ҳолатки, бунда техника воситаси ўз вазифаларини меъёрий-техник хужжатларда кўрсатилган параметрлар талаблари даражасида бажара олмайди.

Ишончлилиكنнинг хусусиятлари.

Техника воситасининг ишончлилиكن

хусусияти унинг бузилмаслик,

чидамлилиكن, таъмирлашга

мойиллик ва сақланишлиكن

хусусиятлари билан баҳоланади.

Уларни айрим-айрим кўриб

чиқамиз

2.Бузилмасдан ишлаш

ЭҲТИМОЛЛИГИ:

**Бузилмаслик хусусияти –
техника (транспорт)**

воситасининг маълум вақт ёки
йил (йўл) ўтиши давомида
ўзининг ишлаш қобилиятини
узлуксиз сақлаш хусусиятидир.

Бузилмасдан ишлаш эҳтимоллиги - бу маълум эксплуатация шароитларида ва белгиланган иш давомийлиги чегараларида бузилишнинг содир бўлмаслик эҳтимоллигидир. Унинг қиймати тасодифий катталиқдир, чунки унга жуда кўп омиллар таъсир қилади (йўл шароитлари, ҳайдов сифати, ТХК сифати), шунинг учун уни баҳолашда эҳтимоллик тушунчаси ишлатилади.

Тракторлар, пахта териш машиналари, автомобиллар ва бошқа қишлоқ хўжалик машиналари фойдаланиш чоғида ҳар хил ташқи таъсирларга учрайди. Натижада лойиҳалаш ва тайёрлаш жараёнида киритилган ишончлилик, бузилмасдан ишлаш, чидамлилик, таъмирлашга яроқлилик ҳамда сақланувчанлик кўрсаткичлари пасаяди. Бунга машиналар деталларида турли хил нуқсонлар пайдо бўлиши ва уларнинг ейилиши сабаб бўлади.

Техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлашнинг режали олдини олиш тизими машиналарни ишга яроқли ҳолатда тутиб туриш учун хизмат қилади. Техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш тизими деганда илмий асосланган ташкилий, техник, технологик ва иқтисодий тадбирлар мажмуи, шунингдек, қишлоқ хўжалик машиналарининг ишга яроқли ҳолатда тутиб туриш ҳамда тиклашни таъминлайдаган воситалар тушунилади.

Техник хизмат кўрсатиш. Техник хизмат кўрсатиш машиналардан фойдаланиш ва уларни сақлаш чоғида уларни соз ҳолатда тутиб туриш учун бажариладиган ишлар мажмуидир. Бу ишлар бузилишини олдини олиш характериға эға бўлиб, машинадан фойдаланиш бутун даври мобайнида даврий равишда амалға оширилади. Техник хизмат кўрсатиш ювиш, тозалаш, назорат қилиш, диагностика, ростлаш, мойлаш, суюқлик билан тўлдириш, маҳкамлаш, монтаж-демонтаж қилиш, сақлашға тайёрлаш ишларини ўз ичига олади. Техник хизмат кўрсатишда машинанинг айрим таркибий қисмлари алмаштирилиши мумкин.

Машиналарга техник хизмат
кўрсатишнинг турлари маълум:
Ҳар сменада техник хизмат кўрсатиш;
Техник хизмат кўрсатишнинг рақамли
турлари (1,2,3-ТХК);
Мавсумий техник хизмат кўрсатиш;
Алоҳида шароитларда фойдаланишда
техник хизмат кўрсатиш;
Ишлатиб кўришда техник хизмат
кўрсатиш;
Сақлаш чоғида техник хизмат кўрсатиш.

Таъмирлаш — ишлаш қобилиятини тиклаш мақсадида машинанинг нуқсонларини бартараф этиш ишлари мажмуидир.

Машиналар таъмирлаш корхоналарида таъмирланади. Бу корхона машинасозлик корхонасининг бир тури бўлиб, унда машинанинг яхши ишлаш қобилиятини йўқотган, аммо ҳали таъмирлашга яроқли бўлган ҳамда ушбу ишлаб чиқариш учун асосий деталлар вазифасини бажарадиган қисмлари техник шартларга мувофиқ тарзларда таъмирланади.

Таъмирлар икки турда олиб борилади: **Жорий таъмирлаш;**
Капитал таъмирлаш.

Жорий таъмирлаш. Машина, агрегат, узелнинг ишлаш қобилиятини таъминлаш ёки тиклаш учун ҳамда уларнинг айрим қисмларини алмаштириш мақсадида жорий таъмирлаш ўтказилади. Олдини олиш характеридаги жорий таъмирлаш асосан берилган марқадаги машиналар учун белгиланган техник хизмат кўрсатишнинг муайян тури билан бирга бажарилади. Ишламай қолиш оқибатлари эса бу нуқсон пайдо бўлганидан ва сабаблари аниқланганидан кейин бартараф этилади. Жорий таъмирлаш унинг мураккаблигига қараб машинадан фойдаланиладиган жойнинг ўзида ҳам, махсус техник хизмат кўрсатиш устахоналари ва станцияларида ҳам амалга оширилади.

Капитал таъмирлаш. Капитал таъмирлаш деганда машинанинг исталган қисмларини, шу жумладан, баъзи қисмларини алмаштириш ёки тиклаш йўли билан буюмнинг ресурсини тўлиқ ёки шунга яқин даражада тиклаш ҳамда созлигини тиклаш учун бутун машинани таъмирлаш тушунилади. Машинани агрегат ёки бошқа таркибий қисмини капитал таъмирлаш шунга кўра фарқланади. Капитал таъмирлашда қуйидаги ишлар бажарилади: машина, унинг агрегатлари ва узеллари деталларга ажратилади. Нуқсонли деталлар таъмирланади ёки алмаштирилади, машина йиғилади, ростланади, аста-секин ишга солинади, бўялади, синалади.

Ишлаш қобилияти–машинанинг шундай ҳолатики, бунда машина берилган вазифаларни техник ҳужжатлар талабларига мос келувчи параметрлар бўйича бажара олади. Машинанинг ишлаш қобилияти кўп жиҳатдан ундаги йиғиш бирликлари, агрегатлар, қисмлар ва деталларнинг ишончилигига боғлиқ.

Ишончилилик—машинанинг берилган вазифаларни белгиланган иш кўрсаткичлари қийматларини сақлаган ҳолатда техник хизмат кўрсатиш, таъмирлаш ва ташиш тартиботлари шартларига мос келган ҳолда бажариш хусусияти. Ишончилилик комплекс хусусият бўлиб, объектнинг вазифасига ва ундан фойдаланиш шароитига қараб бузилмасдан ишлаш, чидамлилиқ, таъмирлашга яроқлилиқ ва сақловчанликни алоҳида-алоҳида ёки биргаликда ўз ичига олиши мумкин. Ишончилиликка оид атамалар ГОСТ – 27, 002-83 да белгиланган.

Бузилмасдан ишлаш – машинанинг қандайдир ҳажмдаги ишни бажаргунга қадар ўзининг ишлаш қобилиятини мажбурий танаффусларсиз сақлаш хусусияти. Ишламай қолиш деганда ишлаш қобилиятининг бузилишидан иборат бўлган ҳодиса тушунилади.

Чидамлилик – машина, агрегат, узел, туташманинг ўзининг ишлаш қобилиятини охириги ҳолатгача сақлаш хусусияти. Буюмнинг охириги ҳолати бундан кейин ундан фойдаланиш мумкин эмаслиги, самарадорлигининг пасайиши ёки хавфсизлик талабларининг бузилиши билан белгиланади. Чидамлилик кўрсаткичлари машинанинг ундан фойдаланила бошлангандан то ҳисобдан чиқарилгунга қадар бўлган хизмат муддати ёки ресурси киради.

Таъмирлашга яроқлилик – машинага техник хизмат кўрсатиши ва таъмирлаш йўли билан ишламай қолиши ҳамда нуқсонларининг олдини олиш, аниқлаш ва бартараф этишга мослашганлигидан иборат.

Сақловчанлик- буюмнинг ўз иш кўрсаткичларини сақлаши ва сақланиш муддати давомида ва бу муддат тугагандан кейин ҳам техник ҳужжатларда кўрсатилган қийматларда сақланиб туриш хусусияти.

Бажарган иши – объектнинг ишлаш давомийлиги ёки ҳажми. Агар объект танаффуслар билан ишлайдиган бўлса, у ҳолда жами бажарилган иши ҳисобга олинади. Объектнинг бажарган иши вақт, узунлик, майдон, ҳажм, масса ва бошқа бирликларда ўлчаниши мумкин. Ушбу атама ГОСТ 27.002-83 га киритилган.

Ишламай қолгунга қадар бажарган иши – таъмирланаётган буюмнинг ишламай қолишлар оралиғида бажарган ишининг ўртача қиймати. Мазкур атама ГОСТ 27.002-83 га киритилган.

Носозлик – буюмнинг шундай ҳолатики, бунда у техник ҳужжатлардаги талабларнинг лоақал биттасига ҳам мос келмайди. Бу атама ГОСТ 27.002-83 га киритилган.

Ишламай қолиш – объектнинг ишлаш қобилияти бузилишидан иборат бўлган ҳодиса. Ишламай қолиш меъёри мезонларини белгиловчи – техник ҳужжатларда келтирилади. Турли камчиликлар, фойдаланиш қоидалари ва меъёрларининг бузилиши, турли хил шикастланишлар, шунингдек, табиий ейилиш ва эскириш жараёнлари ишламай қолишларга сабаб бўлади.

Хизмат муддати – объект ишлатила бошлангандан ёки капитал таъмирлангандан то техник ҳужжатларда изоҳланган охириги ҳолатга келгунга ёки ҳисобдан чиқарилгунга қадар календар ишлаш давомлилиги.

Ресурс — буюмнинг техник ҳужжатларда изоҳланган охирги ҳолатга қадар бажарадиган иши. Биринчи таъмирлашгача бўлган ресурс, таъмирлашлараро ресурс, белгиланган ресурс ва бошқа ресурслар фарқланади.

Таъмирлараро хизмат муддати ёки таъмирлараро ресурс — таъмирланган машинанинг техник ҳужжатларда изоҳланган охирги ҳолат юзага келгунга қадар бажарадиган иши. Охирги ҳолат юзага келганда машиналар таъмирланади ёки агрегатлари алмаштирилади.

Деталь — номи ва маркаси бир хил бўлган ашёдан йиғиш ишларини бажармасдан тайёрланган буюмдир. Лемех, тирсакли вал, поршен бармоғи, поршен ҳалқаси, болт, гайка ва шу кабилар деталларга мисол бўла олади.

«Ишончлилик даражаси» деганда тайёрлаш вақтида машинага киритилган ва у ишлаганда сарфланадиган ҳамда таъмирлаш жараёнида тикланадиган бузилмасдан ишлаш, чидамлилик, таъмирлашга яроқлилик ва сақловчанлик каби барча кўрсаткичлар мажмуи тушунилади.

Машинанинг ишончлилик кўрсаткичининг юқорилиги унинг нархига эквивалент бўлиб, умумлашган тарзларда пул бирликлари ўлчамларида берилиши мумкин. Машинадан фойдаланиш жараёнида унинг ишончлилик даражасининг пасайиб бориши **эскириш** деб аталади. Машина ёки йиғиш бирлиги эскиришининг асосий кўрсаткичлари ишончлилигининг пасайиш тезлиги ортиши ҳамда таъмирлашлараро ресурсининг камайишидан иборат.

“Балиқ склети” схемаси

